

Spis treści

Jak się posługiwać podręcznikiem „Kroki”?... 4
Co nazywamy Europą?..... 6

I Prahistoria Europy..... 8

1. Historia i jej źródła 10
2. Archeologia – nauka pomocnicza historii 12
3. Przestrzeń i czas w historii 14
4. Droga do człowieka..... 16
5. Pierwotny łowca – artysta 18
6. Łowca zostaje rolnikiem 20
- Rozdział w skrócie 22
- Historia żywa. Przepisy dawnych dań 23
- Historia z bliska. Rozwój mieszkań..... 24
- Już wiesz? 26

II Pierwsze cywilizacje europejskie28

1. Jutrzenka cywilizacji..... 30
2. Starożytna Grecja..... 32
3. Bogowie greccy i ich kult 34
4. Aleksander Macedoński – zdobywca świata 36
5. Świat starożytnego Rzymu..... 38
6. Rzym – stolica świata..... 40
7. Jezus Chrystus – twórca chrześcijaństwa... 42
- Rozdział w skrócie 44
- Historia żywa. Teatr jako sposób nauki historii 45
- Historia z bliska. Od pisma klinowego do abecadła 46
- Już wiesz? 48

III Średniowiecze 50

1. Potęga Imperium Bizantyjskiego..... 52
2. W imieniu Allacha 54
3. Karol Wielki 56
4. Wikingowie – kupcy i zdobywcy..... 58
5. Wojownicy Boży czy rozbójnicy?..... 60
6. Seniorzy i wasale..... 62
7. Życie codzienne w średniowieczu..... 64
8. W średniowiecznym mieście 66
9. Średniowieczny kościół ogniskiem kultury 68
- Rozdział w skrócie 70
- Historia żywa. Makieta zamku 71
- Historia z bliska. Wojny plagą ludzkości... 72
- Już wiesz? 74

IV Odrodzenie 76

1. Wielkie odkrycia geograficzne 78
2. Drukowana książka zmienia Europę 80
3. Renesans 82
4. Chrześcijaństwo potrzebuje zmian..... 84
5. Anglia staje się potęgą morską..... 86
6. Król Słońce 88
7. „A jednak się obraca!” 90
8. Piotr I umacnia Rosję 92
- Rozdział w skrócie 94
- Historia żywa. Sporządzanie pieczęci..... 95
- Projekt. Mieszkańcy szkolnego podwórka... 96
- Historia z bliska. Rozwój sztuki 98
- Już wiesz? 100
- Wstęga czasowa 102
- Indeks pojęć..... 103

V Okres rewolucji i postępu technicznego..... 108

1. Wielka Rewolucja Francuska 110
2. Panowanie Napoleona w Europie..... 112
3. Rewolucja przemysłowa 114
4. Przemiany społeczne..... 116
5. Narody Europy budzą się 118
6. Europejczycy zdobywają świat..... 120
7. Odkrycia, które zmieniły życie ludzi... 122
- Rozdział w skrócie 124
- Historia żywa. Ułóż mapę historyczną .. 125
- Historia z bliska. Od wymiany do kart kredytowych..... 126
- Już wiesz? 128

VI Wielkie wojny..... 130

1. I wojna światowa..... 132
2. Zmiany w życiu codziennym..... 134
3. Przewrót bolszewicki w Rosji..... 136
4. Dyktator Związku Sowieckiego 138
5. Nazistowskie Niemcy 140
6. II wojna światowa 142
7. Bomba, która wstrząsnęła światem... 144
8. Zbrodniarze muszą ponieść karę..... 146
- Rozdział w skrócie 148
- Historia żywa. Wieczorek w strojach z różnych epok 149
- Historia z bliska. Od skór do dzinsów 150
- Już wiesz? 152

Spis treści

VII Świat się zmienia154

1. Zimna wojna 156
2. Prawa człowieka w Związku Sowieckim 158
3. Lot człowieka do kosmosu..... 160
4. Upadek Muru Berlińskiego..... 162
5. Rewolucja komputerowa..... 164
6. Globalne problemy 166
7. Europa jednoczy się 168
8. Terroryzm – walka przeciwko cywilizacji..... 170
9. Siostry bałtyckie..... 172
10. Inni sąsiedzi Litwy 174
- Rozdział w skrócie 176
- Projekt. Komiks historyczny 177
- Historia z bliska. Rozwój transportu..... 178
- Już wiesz? 180
- Wstęga czasowa 182
- Indeks pojęć..... 183

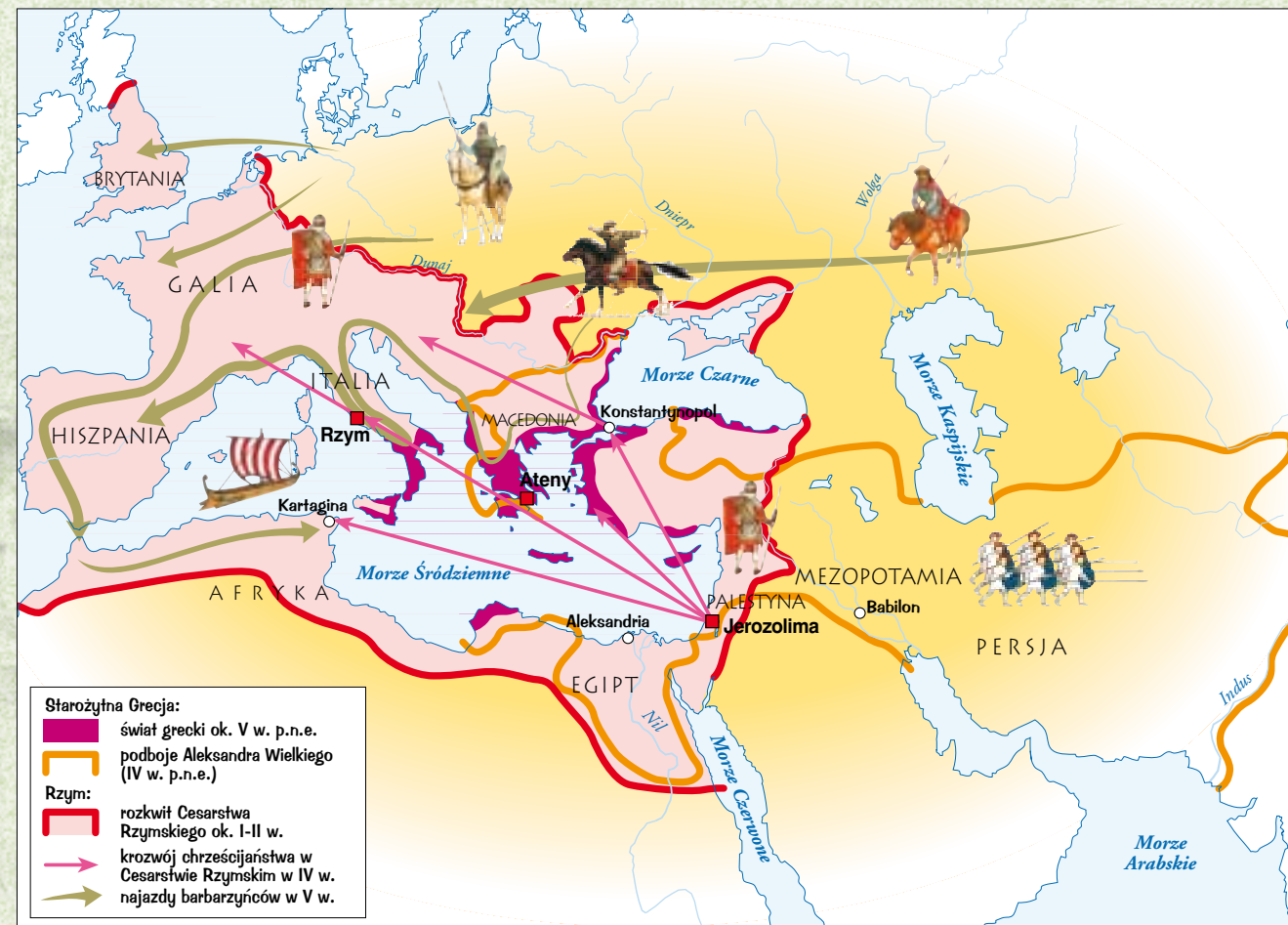
II

Pierwsze cywilizacje europejskie

W tym rozdziale dowiesz się:
 Gdzie powstały pierwsze cywilizacje?
 Kiedy odbyły się pierwsze igrzyska olimpijskie?
 Dlaczego Aleksandra Macedońskiego nazywamy zdobywcą świata?
 Jaką spuściznę dla współczesnej nauki i kultury pozostawili Grecy i Rzymianie?
 Jak powstało chrześcijaństwo?

Pierwsze cywilizacje powstały nie w Europie, lecz nad wielkimi rzekami w Azji i Afryce. Woda, ciepły klimat stwarzały sprzyjające warunki do rozwoju rolnictwa, hodowli zwierząt, rzemiosł i handlu. W czasie, gdy po Europie koczowali łowcy i zbieracze, tam wyrastały pierwsze miasta, państwa, pojawiło się pismo, notowano wybitne osiągnięcia w nauce i sztuce.

W II tysiącleciu p.n.e. na terytorium dzisiejszej Grecji zaczęła się tworzyć pierwsza cywilizacja europejska. Z czasem panowanie Greków osłabili wojowniczy i dumni Rzymianie, którzy zbudowali jedno z najpotężniejszych państw antycznego świata. Umiejętnie przejmując i doskonaląc zdobycze innych cywilizacji, pozostawili oni ludzkości spuściznę nie mniej wartościową od greckiej. Starożytna Grecja i Rzym założyły fundamenty pod cywilizację współczesnej Europy.

3 Cywilizacje starożytnych Greków i Rzymian. V w. p.n.e. – V w. n.e.

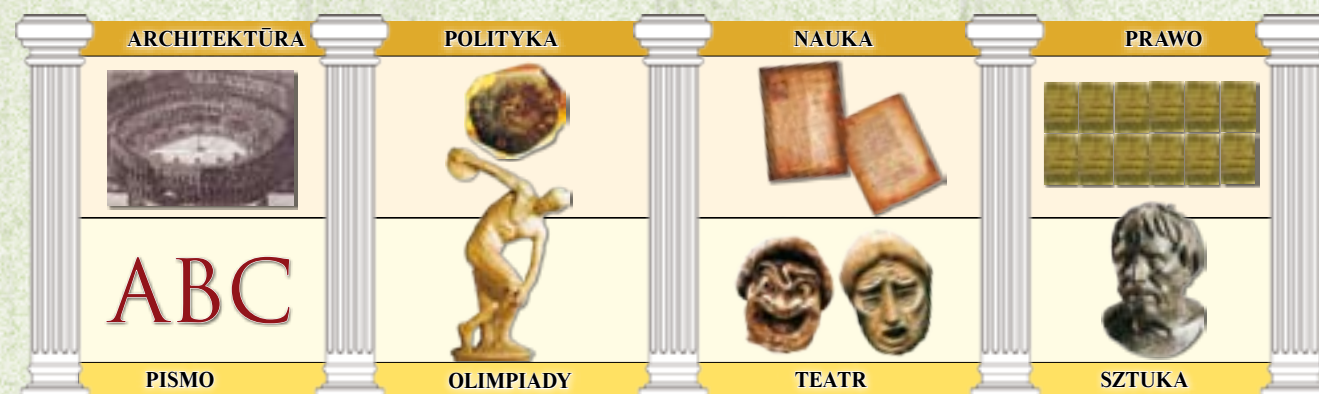
1 Popiersie Liwii – żony pierwszego cesarza rzymskiego Oktawiana Augusta. I w.

Czy wiesz, że na Litwie?

- W czasie, gdy w Afryce i Azji pojawiły się pierwsze miasta, na Litwie, tak jak w całej Europie, nie było ani państw, ani miast, ani nawet pisma.
- W XX w. p.n.e. przodkowie Litwinów Bałtowie zamieszkiwali ogromne terytorium w Europie Środkowej i Wschodniej.
- W 98 r. historyk rzymski Tacyt w swoim dziele „Germania” po raz pierwszy wymienił Ajustów (Bałtów).

2 Ruiny symbolu cywilizacji starożytnej Grecji – akropolu ateńskiego.

4 Spuścizna cywilizacji greckiej i rzymskiej.

Zapamiętaj!

1 Potęga Imperium Bizantyjskiego

- Cesarstwo Wschodniorzymskie (Bizancjum) słynęło z handlu, życia kulturalnego i wyrobów artystycznych
- Z Bizancjum rozeszły się po Europie alfabet grecki, Kościół prawosławny i sztuka.

2 W imieniu Allacha

- W VI w. arabski kupiec Mahomet stał się twórcą nowej religii – islamu.
- Z czasem wyznawcy islamu zagarnęli ogromne terytoria, na których krzewili islamską wiarę i kulturę.
- Europejczycy przejęli od Arabów wiele zdobyczy naukowych.

3 Karol Wielki

- Najpotężniejsze państwo barbarzyńskie w Europie stworzyły plemiona Franków.
- Władca Karol podbił i ochrzcił większą część Europy, krzewił naukę i kulturę.

4 Wikingowie – kupcy i zdobywcy

- W VIII-XI w. Europa cierpiała od łupieżczych wypraw Wikingów.
- Osiedlając się w obcych stronach Wikingowie przejmowali obyczaje i wiarę tubylców, wiedli spokojne życie.

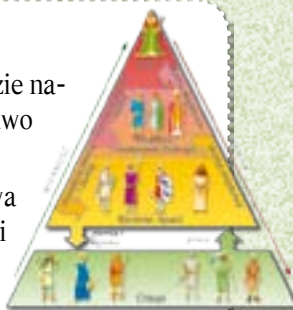

5 Wojownicy Boży czy rozbójnicy?

- Wyprawy wojenne chrześcijan na Ziemię Świętą i do krajów pogańskich nazywamy wyprawami krzyżowymi.
- Po wieloletnich wojnach z muzułmanami krzyżowcy musieli wycofać się z Palestyny.
- Wyprawy krzyżowe rozpały nienawiść między muzułmanami i chrześcijanami.

6 Seniorzy i wasale

- W średniowieczu wszyscy ludzie należeli do określonych przez prawo grup społecznych – stanów.
- Najuboższą część społeczeństwa stanowili chłopci pańszczyźniani uprawiający ziemię feudała.
- W średniowiecznej Europie ukształtował się sposób życia i ustrój zwany feudalizmem.

7 Życie codzienne w średniowieczu

- W średniowieczu w życiu ludzi szczególną rolę odgrywała religia.
- Brak czystości powodował różne choroby i epidemie.
- Strój świadczył o stanie i bogactwie człowieka.

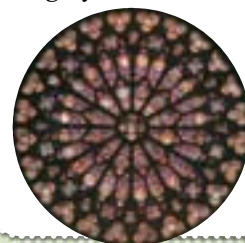
8 W średniowiecznym mieście

- W średniowieczu założono większość miast europejskich.
- Rzemiosła i handel stanowiły główne zajęcia mieszczan.
- Wiele miast europejskich uzyskało samorząd, stało się ośrodkami handlu, rzemiosł i kultury.

9 Średniowieczny kościół ogniskiem kultury

- Kościół w średniowiecznej Europie odgrywał ważną rolę w życiu ludzi.
- W średniowieczu pojawiły się style romański i gotycki.

- Kościół w średniowieczu najbardziej się przyczynił do rozwoju nauki, a jednocześnie ściśle kontrolował, by nauka nie przeczyła prawdom wiary.

Makieta zamku

okrąg – będzie to wypełniona wodą fosa; resztę podstawy pomaluj na zielono lub brązowo).

Druga: przygotowanie do konstrukcji i studiowanie wykresu

Przygotuj części składowe zamku.

Będą potrzebne:

- cztery wieże;
- cztery ściany (jeżeli zamek będzie miał drugi mur obronny, to jeszcze cztery). W jednej ze ścian zrób otwór na bramę;
- główny budynek zamku;
- sztandar ze znakami właściciela.

Części można pomalować lub okleić papierem w odpowiednim dla zamku kolorze (na przykład, brąz w różnych odcieniach), żeby było ładniej i wyglądało autentycznie.

Trzecia: konstruowanie

Najpierw przyklej do podstawy jedną z czterech wież. Zaczekaj, aż klej wyschnie. Wtedy do wieży przyklej ścianę. Znow zaczekaj, do drugiego końca ściany przyklej drugą wieżę i tak po kolei. Między murami obronnymi umieść główny budynek zamku, a na nim przymocuj sztandar.

Czwarta: wykończenie

Aby makieta była ładniejsza, można dodatkowo sporządzić drzewa, krzaki, figurki żołnierzy, nabrać małych kamyków i przykleić je do podłoża.

Staraj się, by makieta była sztywna i jak najbardziej przypominała prawdziwy zamek.

Średniowieczny zamek służył nie tylko jako mieszkanie, ale i twierdza. Początkowo budowano zamki z drewna, później były one murowane z kamienia lub cegły, o grubych murach i potężnych wieżach. Najbardziej umacniano główny budynek zamku, w którym mieszkał jego właściciel z rodziną. Zamki stawiano zwykle w miejscu, gdzie istniały naturalne przeszkody dla napastników – na wzgórzu, przy zbiorniku wodnym, w zakolu rzeki. Czasem sypano sztuczne wały, kopano głębokie fosy.

Proponujemy, byście sami stali się średniowiecznymi architektami, wykonali makieta zamku i urządzili wystawę prac.

Materiały:

- drewniana płyta lub arkusz sztywnego kartonu (30x30 cm);
- kolorowy lub biały karton (zamek można skonstruować z drewna, plasteliny, plastyku i innych materiałów);
- klej;
- kolorowe kredki, farby i inne materiały wykończeniowe.

Kolejność czynności

Pierwsza: przygotowanie podstawy

W domu lub na lekcji technologii wytnij płytę o wskazanych rozmiarach. Można też użyć do tego kartonu. Podstawę pokryj odpowiednim rysunkiem (na przykład, wokół przyszytych wież narysuj niebieski

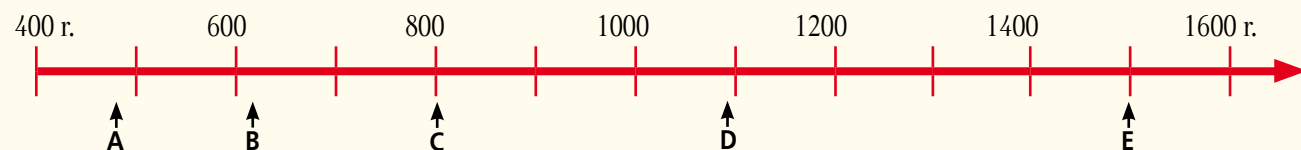

1. Według wskazanych czynności sporządź makieta zamku i przygotuj jego opis.
2. W klasie lub w szkole urządźcie wystawę makieta zamków.

Już wiesz?

A Jakiej literze na wstędze czasowej odpowiada:

1. Początek średniowiecza.
2. Koronowanie Karola Wielkiego na cesarza.
3. Powstanie islamu.
4. Koniec średniowiecza.
5. Pierwsza wyprawa krzyżowa.

B Zbadaj ilustrację:

1. Jakie miejsce pokazane jest na ilustracji?
2. Dla wyznawców jakiej wiary jest ono ważne?

C Wytłumacz pojęcia:

Meczet

Wiking

Feudalizm

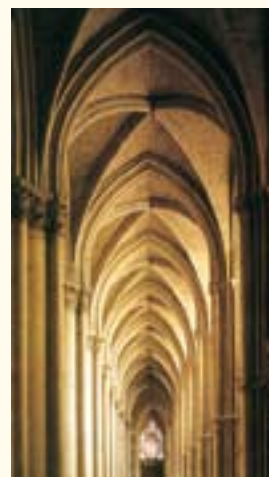
Epidemia

Gildia

Inkwizycja

D Odpowiedz na pytania:

1. Kiedy nastąpił rozłam w Kościele chrześcijańskim?
2. Jakie trzy duże państwa europejskie istnieją na terytorium byłego imperium Karola Wielkiego?
3. Kogo uważamy za twórcę islamu?
4. Czym zajmowali się Wikingowie?
5. Po co urządzano wyprawy krzyżowe?
6. Kim był senior, a kim – wasal?
7. W jaki sposób średniowieczny Kościół przyczynił się do rozwoju kultury?

E Rozpoznaj i wytłumacz, co jest przedstawione na rysunkach:

A

B

C

D

E

F

Uczestnik pierwszej wyprawy krzyżowej o zdobyciu Jerozolimy

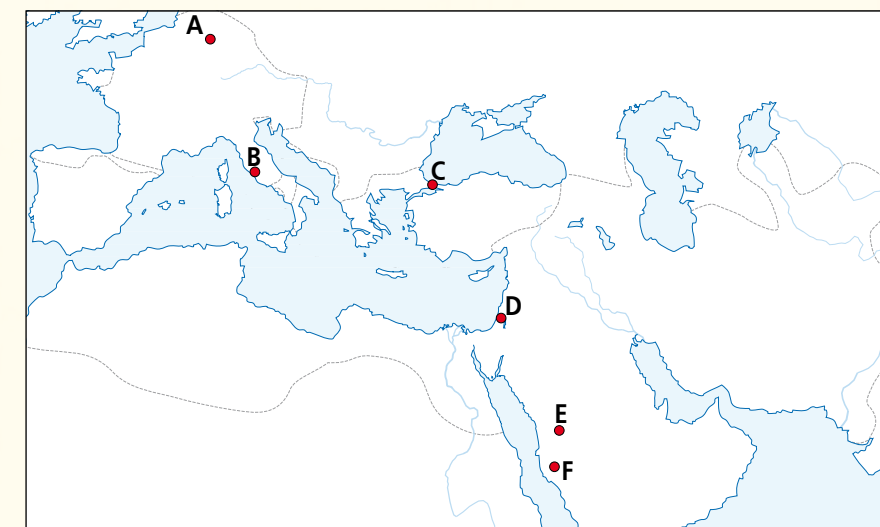
Większość mieszkańców skupiła się na dziedzińcu świątyni, był on bowiem otoczony murem obronnym z wieżami, a wejścia strzegła mocna brama. Pan Tankred z większą częścią wojska ruszył w kierunku bramy. Wdarł się do świątyni i narobił tam dużo szkód. Inni rycerze ruszyli na miasto i wyrzynali jak bydło wszystkich usiłujących kryć się w wąskich uliczkach. Wpadali do domów i całe rodziny albo zrzucali z dachu, albo wyginali na ulicę i przebijali mieczami.¹³

F Zbadaj tekst źródłowy:

1. O jakim wydarzeniu jest mowa w urywku?
2. W jakim roku to się działo?
3. Jak krzyżowcy postępowali z mieszkańcami miasta?

G Jaka litera na mapie odpowiada tym obiektom:

1. Konstantynopol.
2. Rzym.
3. Akwizgran.
4. Jerozolima.
5. Mekka.
6. Medyna.

2 Zmiany w życiu codziennym

- 1 Wyprodukowany w 1930 r. gramofon. Przy pomocy tego aparatu ludzie słuchali ulubionej muzyki nagranej na ebonitowej płycie.

2 Wyprodukowany w 1926 r. odbiornik radiowy. Jedną z głównych rozrywek ówczesnych ludzi było słuchanie radia.

W okresie między dwiema wojnami światowymi w życiu codziennym Europejczyków zaszły ważne zmiany. W krajach, gdzie utrwaliła się demokracja, powoli rosła gospodarka, podnosiła się stopa życiowa ludzi. Dzięki wprowadzeniu w większości państw powszechnego nauczania początkowego prawie zlikwidowano analfabetyzm. Rozrywki i wygody, dotychczas dostępne tylko dla najbogatszych, stały się tanie i osiągalne dla wszystkich. Więcej ludzi oddawało się rozrywkom, ponieważ mieli sporo czasu wolnego. Popularne stały się wyjazdy na łono przyrody, do uzdrowisk, wycieczki. Szczególnie popularne stało się wynalazione w końcu XIX w. kino.

- 3 Para tańcząca charlestona. Zdjęcie z 1928 r.

Europejczycy starali się naśladować Stany Zjednoczone. Amerykański sposób życia stał się synonimem postępu. Fil-

- 4 Wielkie miasta europejskie. Korek samochodowy w stolicy Niemiec Berlinie. Zdjęcie z 1927 r.

- 5 Model francuskiego samochodu „Citroen” z 1934 r.

my fabularne z Charlim Chaplinem i kreskówki Walta Disney'a ściągały tłumy ludzi. Obok muzyki symfonicznej pojawiły się **estrada i jazz**. Na zmianę walcom wie-deńskim przyszedł nowoczesny taniec charleston, obok literatury pięknej pojawiły się **komiksy**.

Przed I wojną światową samochodów było niedużo, a ich cena bardzo wysoka. Dostępne stały się dzięki Henry'emu Fordowi, który rozumiał: będzie mógł sprzedawać dużo samochodów tylko wtedy, gdy będą one tanie. Żeby zaś produkować je szybciej, Ford wymyślił **taśmociąg**. Jeden samochód w fabryce Forda montowano zaledwie w półtorej godziny. Później pro-

- 6 W W. Brytanii kobiety otrzymały prawo wyborcze. Zdjęcie z 1928 r.

dukcję taśmową zastosowano w wielu innych dziedzinach. Dzięki temu większość towarów stała się tańsza. Rzadkie i używane tylko przez bogaczy rzeczy stały się dostępne dla wszystkich. Ludzie zaczęli kupować coraz więcej towarów. W Zachodniej Europie nikogo już nie dziwiły na wsi różne maszyny rolnicze, sztuczne nawozy, radio, telefon, w miastach zaś w mieszkaniu wodociąg, osobne łazienki, toalety z klozetami. Codzienne prace ułatwiały nowe wynalazki: lodówka, pralka, odkurzacz. Żeby ludzie kupowali więcej towarów, wprowadzono reklamę.

Kobiety wywalczyły prawo do samodzielnego dysponowania mieniem, udziału w wyborach władz, zdobywania wykształcenia. Zanikł podział na prace „żeńskie” i „męskie”. Zmieniało się też życie w rodzinie: dzieci pracujących rodziców uczęszczały do przedszkola.

Rosnące tempo życia, rozluźnienie obyczajów i stosowane w produkcji odzieży nowe technologie zmieniły zasadniczo stroje. W okresie międzywojennym kobiety i mężczyźni nosili ubranie podobnego kroju, mieli podobne uczesania. Zmiany z okresu międzywojennego znacznie wpłynęły na sposób życia ludzi. Ich skutki widoczne są do dziś.

- 7 Reklama odkurzacza. 1931 r.

ABC

Charleston – szybki taniec rozrywkowy rodem z USA.
Estrada – muzyka rozrywkowa.
Jazz (czyt. dżez) – rodzaj muzyki rodem z USA łączący elementy muzyki afrykańskiej i europejskiej.
Komiks – humorystyczna lub przygodowa historia opowiedziana w rysunkach.
Taśmociąg – urządzenie przemieszczające produkowaną rzecz od jednego do drugiego robotnika.

- 8 Gwiazda niemego filmu aktor Charlie Chaplin. Kadr z jego filmu z 1918 r.

- 9 Kadr z filmu rysunkowego amerykańskiego reżysera Walta Disney'a z 1938 r. „Królowna i siedem krasnoludków”.

???

1. Jakie nowe rzeczy pojawiły się w życiu codziennym ludzi w okresie międzywojennym?
2. Porównaj życie w okresie międzywojennym i obecnie. Wskaż kilka podobieństw i różnic.
3. Przyjrzyj się 4. Wymień pojazdy widoczne na zdjęciu.
4. Podzielcie się na grupy. Podyskutujcie, czy położenie kobiet i mężczyzn na Litwie jest dziś jednakowe.

1926 r.
przerwsza publiczna transmisja telewizyjna

1928 r.
wynaleziono pierwszy antybiotyk – penicylinę

1938 r.
wynaleziono długopis

1939 r.
w USA w handlu pojawiły się nylonowe porzeczki

Od skór do dżinsów

Prahistoria. X tysiąclecie p.n.e.

Starożytny Rzym. I w. p.n.e.

Średniowiecze. XV w.

Renesans. XVI w.

XVIII w.

XIX w.

1930 r.

1970 r.

Prahistoria i starożytność

Człowieka współczesnego, który tysiące lat temu osiedlił się w Europie, na Syberii i w Ameryce Północnej, przed chłodem chroniły skóry zwierzęce. Później pojawiła się skórzana odzież. Jeszcze później, kiedy człowiek nauczył się uprawiać len i konopie, udomowił owce, zaczęto szyc odzież z płótna.

W starożytności strój wskazywał na położenie człowieka w społeczeństwie. Biedny niewolnik w starożytnym Rzymie miał tylko wąską przepaskę na biodrach, podczas gdy bogaci Rzymianie nosili wspaniałe tuniki.

1 Znalezione na Ukrainie złote kolczyki. IV w. p.n.e.

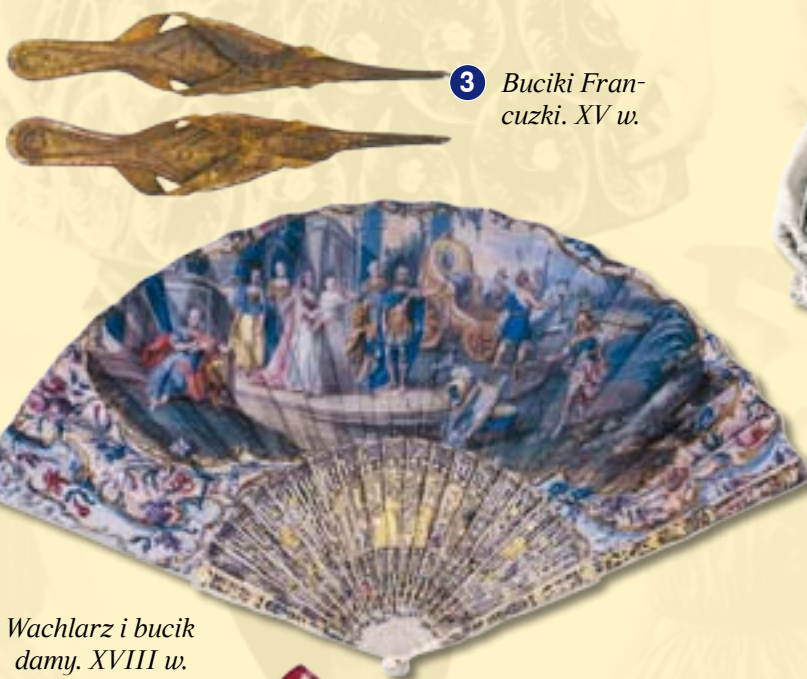
2 Należący do Rzymianki flakonik z perfumami. II w.

Średniowiecze

Jednym z pierwszych średniowiecznych wynalazków w dziedzinie strojów były spodnie. Swoje stroje miały zamknięte grupy społeczne: duchowni, rycerze. W średniowieczu modne były buty o długich noskach. Długość noska świadczyła o bogactwie właściciela. Noski butów najbogatszych ludzi sięgały nawet 70-80 cm.

4 Woskowa rekonstrukcja twarzy króla Francji Ludwika XIV w peruce. Peruki weszły w modę po tym, jak len władca zaczął nią przykrywać tysiącą głowę.

3 Buciki Francuzki. XV w.

5 Wachlarz i bucik damy. XVIII w.

Czasy nowożytne

W czasach nowożytnych stroje ludzi zamożnych były zgodne z aktualnym stylem w sztuce. Na przykład, w epoce Renesansu znów wróciły skromne, jednobarwne, długie i luźne szaty. W XVIII-XIX w. ozdobność ustępuje praktyczności. Pojawia się typowy do naszych czasów strój męski – koszula, spodnie i marynarka. Na uroczyste okazje wkładano frak. Mieszczanie i chłopci aż do XX w. usiłowali naśladować w strojach bogatych, jednak ozdobność ich ubrań ograniczały zasoby finansowe oraz zakaz ubierania się lepiej od szlachetnie urodzonych.

6 Reklama gorsetu. 1901 r. Przy pomocy tej części garderoby kobiety starały się zmniejszyć brzuch, aby linia brzucha i piersi tworzyła modny wtedy kształt litery S. Ciężki i niewygodny gorset zastąpiły w naszych czasach lekkie staniki.

7 Kobieta w stroju kąpielowym. 1905 r.

8 Jedna z pierwszych reklam dżinsów „Levis”. Koniec XIX w.

XX wiek

W tym okresie ubranie damskie staje się coraz bardziej podobne do męskiego, a głównym wymogiem jest praktyczność. Kobiety XX wieku coraz częściej noszą spodnie, marynarki. Spódnice stają się krótsze. Ubranie męskie jest coraz prostsze. Zamiast cylindrów pojawiają się czapki. W miejsce białych pojawiają się koszule kolorowe, a nawet pstre, obok garniturów jednokolorowych – barwne. W drugiej połowie XX w. masowym strojem męskim, damskim i młodzieżowym stają się mocne, praktyczne, niemnące się i łatwo piorące dżinsy.

9 Suknia z płytek aluminiowych autorstwa francuskiego projektanta mody Paco Rabanne. 1967 r.

1. Które z widocznych na wstędze czasowej i ilustracjach stroje i rzeczy byłyby modne również w naszych czasach?
2. Opowiedz, jak zmieniały się stroje ludzi.
3. Podzielcie się na grupy. Zaprezentujcie w klasie modę współczesnej litewskiej młodzieży. Krótko ją opiszcie.
4. Podyskutujcie w grupach na temat: „Czy koniecznie trzeba płacić dużo pieniędzy, żeby wyglądać elegancko i modnie?”.